

Anton van Haperen beschrijft plantengeografisch hiaat

De blanke top der duinen

Anton van Haperen heeft zich gespecialiseerd in het kustgebied van Zuid-west-Nederland. Hij verdiepte zich grondig in de duinvegetatie van Walcheren, Schouwen, Goeree en Vorne. “Op Walcheren en Schouwen miste ik allerlei planten die in de kalkrijke duinen wel voorkomen, ik noem dat een ‘plantengeografisch hiaat’.”

Arnold van Haperen bestudeerde de duinvegetatie van Walcheren, Schouwen, Goeree en Vorne.

Anton van Haperen (60) werkt als landschapsecoloog voor Staatsbosbeheer. De Zeeuwse delta blijkt zijn favoriet: “Ik ben geboren in Princenhage, een dorpje aan de Mark, vlakbij Breda. Ik studeerde biologie in Utrecht. Ik heb veel gezworven in de Biesbosch, toen daar nog getij was en ik was erbij toen daar in 1970 het getij wegviel, omdat het Haringvliet werd afgesloten. Ik deed mijn vervangende dienstplicht bij de provincie Zeeland en daarna ben ik in deze regio blijven hangen.”

Van Haperen opereert voortdurend op het grensvlak van beleid en onderzoek: “Ik ben een tijdje waterschapsbestuurder geweest. Bij Staatsbosbeheer ben ik ook steeds bezig met de vraag hoe we alles beleidsmatig en bestuurlijk voor elkaar krijgen. Ecologen kunnen natuurlijk allerlei mooie plannen schrijven, maar uiteindelijk gaat het erom dat je die plannen daadwerkelijk uitvoert

en daarin zijn natuurbeschermers en –beheerders nu eenmaal compleet afhankelijk van de politiek.”

Van Haperen kreeg van de directie van Staatsbosbeheer de kans om naast zijn reguliere taken tien jaar te werken aan dit duinonderzoek: “Het idee voor mijn promotiestudie is reeds dertig jaar geleden geboren. Ik had veel over de duinen gelezen, onder andere de boeken van Jac. P. Thijsse. Thijsse beschreef daarin allerlei duinplanten: welriekende salomonszegel, fakkelgras en grote wilde tijm. Toen ik in de duinen van de Zeeuwse eilanden broedvogels ging inventariseren, keek ik natuurlijk ook naar die planten. Ik kende ze van Vorne, maar op Walcheren en Schouwen kon ik ze niet vinden. Het duurde een paar jaar voordat ik me realiseerde dat ze er echt niet stonden; toen vroeg ik me af hoe dat kwam. Zo is het begonnen.”

KALKARME DUINEN

“Het eigene van de duinen van de Zeeuwse eilanden is dat ze zo arm zijn, dat er veel soorten ontbreken die je er volgens de boekjes wel zou verwachten. De plantengroei van de Zeeuwse duinen wijkt af omdat het zand hier minder kalkrijk is: als je wat zoutzuur op het zand druppelt, bruist het niet of veel minder. De brede duinenrij bij Den Haag is kalkrijk, de Belgische duinen

“We moeten de blanke top der duinen herstellen. Ik hoop dat wij het nog mee-maken dat de duinen weer gaan stuiven.”

ten zuidwesten van Nieuwpoort zijn kalkrijk, daar tussenin zit een zone met kalkarm zand. Dat kun je helemaal verklaren vanuit de geologische ondergrond, met kuststromen, rivierarmen, zandtransporten van zuid naar noord. De diepere oorzaak voor de verschillen

Links - De vroege natuurbeschermers namen de anti-konijnenhouding van de bosbouwers over, misschien omdat de knaagdieren ook hun mooie orchideeën opaten?

Rechts - Meer dynamiek in de duinen hoeft beslist niet strijdig te zijn met de belangen van recreatie, waterwinning of zeewering. De duinstrook is breed genoeg.

in de vegetatie is dus de samenstelling van de bodem. Ik heb de duinvegetaties heel precies beschreven en steeds de relatie gelegd met de abiotische factoren. Ik heb op een diepte van anderhalf tot twee meter zandmonsters genomen en die chemisch laten analyseren. Vanwege de verschillen in korrelgrootte, geochemische samenstelling en kalkgehalte gaat het op de verschillende eilanden inderdaad om verschillende zandgroepen.”

Walcheren wordt gekenmerkt door relatief grof en kalkarm duinzand. De duinen van Voorne hebben juist relatief fijn en kalkrijk zand, met een meer gevarieerde chemische samenstelling. Het duinzand van Schouwen lijkt geochemisch het meest op dat van Walcheren, maar het is iets fijner. Het duinzand van Goeree komt deels overeen met dat van Schouwen en deels met dat van Voorne.

KONIJNENWARANDES

“Konijnen vangen was eeuwenlang de dominante vorm van duingebruik,” vertelt Anton van Haperen: “Ik heb niet alleen zandmonsters genomen, ik ben ook in de archieven gedoken en ik heb me verdiept in konijnenwarandes. De ruimtelijke gradiënt kun je verklaren vanuit de geologie, maar de verschillen in de tijd hangen samen met het men-

selijk gebruik. De invloed van de mens verklaart waarom de duinen sinds de Middeleeuwen sterk zijn veranderd en waarom de duinen niet meer zo stuiven. Uit mijn historisch onderzoek blijkt dat we onze mening over hoe mensen de duinen vroeger hebben gebruikt, moeten bijstellen. Je hoort vaak zeggen dat de duinen eeuwenlang grootschalig hebben gestoven, dankzij een structurele overexploitatie. Maar het fokken en vangen van konijnen was eeuwenlang de belangrijkste economische activiteit in de duinen, daar werd veel geld mee verdiend. Als het zand teveel stuift, hebben konijnen niets te eten, dus men zorgde wel voor het vastleggen van de duinen. Ze stoven wel, maar enorme zandwoestijnen kwamen veel minder voor dan vaak wordt gedacht.

Stadhouder Willem V besloot in 1766 om een eind te maken aan de konijnenwarandes in de duinen van Oranjezon op Walcheren, waarna de oppervlakte hakhoutbos in de duinen werd uitgebreid. Die omslag hangt samen met de Verlichting, met de visie van de fysio-craten die in de achttiende eeuw in opkomst is. In hun visie is de landbouw het centrale element in de economie. In een welvarend land moet je de landbouw promoten, de ‘woeste gronden’ moet je ontginnen, in cultuur brengen. Door het planten van bos leveren woeste

gronden iets op en uiteindelijk kun je van die bossen weer landbouwgronden maken. Dat betekent wel dat je de konijnen moet weren, want konijnen eten jonge boompjes op. Vandaar het verbod op konijnenwarandes en de start van de bebos-sing.”

MOZAIIEKMODEL

Van Haperen beschrijft ook de meest recente omslag in het duinlandschap. Tot aan het begin van de twintigste eeuw werden de Nederlandse duinlandschappen gekenmerkt door een groot aandeel aan jonge successiestadia. Maar in de vorige eeuw zijn de open pionierstadien vrijwel verdwenen en begroeid geraakt met ruigte en struweel. De grootschalige en kleinschalige natuurlijke dynamische processen zijn aan banden gelegd.

Van Haperen wil de dynamiek in de duinen graag weer terugkrijgen: “We moeten de blanke top der duinen herstellen. Met die boodschap ga ik nu op pad. Wat het verhaal moeilijk maakt, is dat veel natuurbeschermers nog steeds het mozaïeklandschap als ideaal zien, in de voetsporen van Jac. P. Thijssen en Victor Westhoff. Maar het mozaïeklandschap is in feite

LEZERSAANBIEDING

Fietsexcursie door de duinen van Schouwen

Natura organiseert met Anton van Haperen een speciale excursie door de duinen van Schouwen, in het gebied tussen Burgh Haamstede en het Verkliekersstrand.

De datum is zaterdag 11 september 2010, van 11.00 - 15.00 uur. De fietstocht telt circa vijftien kilometer. Onderweg stoppen we een paar keer voor korte wandelingen en mondelinge toelichtingen. Er kunnen maximaal 25 deelnemers mee. Wie het eerst komt, die het eerst maalt.

U kunt zich schriftelijk opgeven door een brief of briefkaart op te sturen naar Natura, postbus 310, 3700 AH Zeist. Vermeld daarop uw adresgegevens, telefoonnummer en het aantal personen.

U kunt zich eveneens opgeven door een mail met deze gegevens te sturen naar: natura@knnvuitgeverij.nl. Zet in de onderwerpregel: 'aanmelding excursie Anton van Haperen'.

een overgang tussen twee verschillende duinlandschappen, tussen geheel gefixeerde duinen en stuivende duinen. Het is een tijdelijke overgang en het mozaïekmodel leidt op de lange duur alleen tot gefixeerde duinen, zeker nu de konijnen als gevolg van enkele vervelende ziekten bijna helemaal uit de duinen zijn verdwenen.

De belangrijke ecologische rol van konijnen is helaas vaak onderbelicht. Bosbouwers moeten nu eenmaal niets van konijnen hebben en deze dieren zijn dan ook vaak te vuur en te zwaard bestreden. Staatsbosbeheer deed daar lang aan mee. Ook de vroege natuurbeschermers, zoals Thijssen en Sipkes, namen de anti-konijnenhouding van de bosbouwers over, misschien omdat de knaagdieren ook hun mooie orchideeën opaten?"

ZEEWERING

"Ik hoop dat wij het nog meemaken dat de duinen weer gaan stuiven. We moeten natuurlijk wel zorgen dat de mensen erin kunnen. Recreanten moeten de gelegenheid krijgen om van de stuivende duinen te genieten.

Meer dynamiek in de duinen hoeft beslist niet strijdig te zijn met de belangen van recreatie, waterwinning of zeevering. De duinstrook is breed genoeg. Je moet geen stukken duin in beweging

brengen waar de pompen van de waterwinning staan, maar op andere plekken kan het wel.

Het heersende concept is natuurlijk dat stuivende duinen niet mogen in de buurt van een zeevering. Maar dat idee is jong, uit de negentiende eeuwse archieven blijkt dat waterschappen zich daarover toen geen zorgen maakten. Zij maakten wel ruzie over de duinen, maar vooral over de kwestie wie ze moest beheren. Waterschappen lieten

het vastleggen van de duinen toen dolgraag aan anderen over. We zijn nu heren der bezig met zandsuppleties en spuiten daarvoor zand op het strand. Het is juist een zeeveringsbelang als dat zand de kans krijgt om zo ver mogelijk de duinen in te waaien. Het blijft dan immers voor de zeevering behouden. Stuivende duinen zijn op zich geen probleem. Zij worden pas een probleem als het zand over huizen of boerenland stuift en dat is hier niet het geval."

EEN WERELD VAN VERSCHIL

Vanaf de Franse Kanaalkust tot aan de noordpunt van het Deense Jutland strekt zich een keten van duingebieden uit. De duinen van de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden hebben daarin een bijzondere plaats, met elk een eigen landschap en een karakteristieke plantengroei. Dit bijzondere karakter en de onderlinge verschillen zijn al lang bekend, maar tot nu toe nooit goed beschreven en verklaard. Het boek Een wereld van verschil vult deze leemte op en brengt de uitdagingen in beeld voor toekomstig duinbeheer. Alleen door de duinen als levend landschap te beheren, kan de gevarieerde plantengroei van nu ook op langere termijn blijven bestaan.

Een wereld van verschil, landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse eilanden.

Proefschrift van Anton M. M. van Haperen.

Uitgave: KNNV Uitgeverij, Zeist, 2009. ISBN 978 90 5011 3175, prijs € 59.95.

Meer informatie op www.knnvuitgeverij.nl

